

● *Qostanaı oblysynyń kieli jerleri*

Ekidiń jaily ne bilemiz?

Elbasymyz Nursultan Nazarbaev «Bolashaqqa baǵdar: rýhani jańǵyrý» atty baǵdarlamalyq maqalasynda Qazaqstannyń qasietti rýhani qundylyqtaryn halyq sanasyna sińirýdiń erekshe mańyzdylyǵyn atap ótkeni belgili.

Bul turǵyda QR Mädeniet jáne sport ministrliginiń bastamasymen qazaq halqynyń tarihytan eyleli oryn alatyn Qazaqstannyń qasietti oryndaryn anyqtap, onyń tizimin jasaý úshin ǵylymi – saraptamalyq keńes ashylp, oǵan belgili ǵalymdar men qoǵam qairatkerleri tartylǵan bolatyn. Aimaqtarda jergilikti ólketanıshylar men ǵalymdar, oblystyq ákimdiktiń qatysymen qasietti oryndardy anyqtaý úshin oblystyq jumys toptary quryldy. Solardyń usynysy boıynsha Qazaqstannyń 100 qasietti oryndary men keshenderiniń tizimi anyqtaldy. «Qazaqstannyń qasietti oryndary men keshenderi» retinde erekshe qasterlenetin tabıǵı, mádeni muranyń, zayırlı jáne dini sáylettiń aıyqsha qasterli eskertkishteri, keseneler, sondaı-aq, Qazaqstan halqynyń jadynda óshpes iz qaldyrgan tarihi jáne saıasi oqıǵalarmen baılanısty oryndardy aıtamyz.

Respúblikalyq etnomádeni ekspeditsiasynyń qatysıshylarymen Qostanaı ónirinde 34 kieli nysan anyqtaldy. Olardyń 10-y jalpyulıtyq mańyzda je bolsa 24

jazyqtar men tóbeshikter jergilikti adamdar arasynda qupiaǵa toly meken sanalady. Arqalyq qalasyndaǵy Dala ólkesi tarihy oblystyq murajaiynyń ǵylymi qyzmetkeri Batyrlan Saǵyntaevtyń sózinshe, atalǵan eki diń bir-birinen birshama alys qashyqyqta túrli tóbeshikterdiń ústinen oryn tepken.

Birinshi diń Arqalyq qalasyynyń ákimshiligine qaraityn ákimshilik territoriasynda Beisen qystaıynan soltústik-batysqa qarai 1,5 shaqyrym jerde tur.

Qasynda Qaratorǵai ózeni aǵyp jatyr. Úiindiniń diametri - 15, biiktigi - 0,7 metr. Syrtında eni 5 metr bolatyn or qorshalǵan, onyń tereńdigi - 0,3 metr. Degenmen, or dińdi tolyǵymen qorshamaıdy. Onyń ońtústik-shyǵys jaǵynda eni shamamen bir jarym metrdeı bolatyn ótkel bar. Ekinshi diń ótkel mańyndaǵy qyrda ornalasqan. Alystan qaraǵanda ońaı kórinedi. Kilz úi tárizdi qurylys taqtatastan salynǵan, onyń diametri - 6 metr, jalpy biiktigi - 3,8 metr. Qasyndaǵy ótkel shyǵystan baǵyt alady.

«Ekidiń Torǵai ónirindegi kóne zamannan qalǵan tarihi sáylet óneriniń eskertkishi retinde belgili. Oǵyz, qypshaq, qarluq qađanattary

Ábdıǵapar hannıń, Amangeldi, Keiki batyrlardyń sholǵynshy sarbazdaryna da igi qyzmet etken.

Jabaiy tastań jasalǵan shar tárizdes formasy bar eki kóne qurylys Islam dini ornaǵanǵa deiingi yaqytqa jatady. Qazaqstan territoriasynda sirek kezdesetin qurylystar qazaqtyń kóne «shoshaly» formasy boıynsha salynǵan jáne olardyń salıtyq máni bolıy ábden múmkin», - dep jazylǵan Álkei Margulannyń 1959 jylǵy «Qazaq arhitektýrasy» kitabında. Baqylap qarasańyz, dińderdiń ústingi bóligi asqan sheberlikpen oıylǵan. Áyyl aqsaqaldary aıtqandaı, ol tútin tartqysh retinde de qoldanylǵan.

Erterekte jaqyndap kele jatqan jaıdy kórgen qazaq jaıyngerleri halyqty ajaldan aman qaldyry úshin shuǵyl túrde eskertýge jasaıǵa mindetti bolǵan. Dál osy maqsatpen olar diń turǵyzyp, onyń ishine ot jaqty. Halyq alystan tútindi baiqap, osylaısha, tóngeli turǵan qaıyp jaıyndaǵy eskertýdi alǵan. Dińniń tóbesine shyqsań, alys jaqyn jerdegi aınalanyń bári anyq kórinedi. Sarbazdardyń aıa ray qolaisyz kezderde úi

Arna
orta

JASTYQ

30 qy
úii, qazir
qyzmet
kúnine
ótti. Qan
ótkizip
qalalyq
shyǵarma
tárbieleni
serdse n
baǵdarlaı
kónil kúi
«Qairan
dep jyrlaı
shekkizgı
yaqyt bo
Karakian
toby «Ch
Slepsova
A. A Bası
Sanjar «
Sandyba
týraly
kúzgi qo
jylylyǵyn
merekeli
júrgen T.
men Ter
bal bir,
estradaıy
Abdikari
ansambli
ulıtyq b
ánnen s
bishiler
qatar t
jastyq si
«Áyendi
shara
toılarda
uranynda
vam»
qoldary
qarialar

«BALA

Lisa
áleyme
búgingi

Qo

Qaza

Ust
sharaǵı
15 sha

akimniti qatysyymen qasietti oryndardy jumyqtay úshin oblystyq jumys toptary quryldy. Solardyń usynysy boıynsha Qazaqstannyń 100 qasietti oryndary men keshenderiniń tizimi anyqtaldy. «Qazaqstannyń qasietti oryndary men keshenderi» retinde erekshe qasterlenetin tabıǵı, mádeni muranyń, zayırlı jáne dini sáylettiń aıyqsha qasterli eskertkishteri, keseneler, sonдай-aq, Qazaqstan halqynyń jadynda óshpes iz qaldyrgan tarihi jáne saıası oqıǵalarmen baılanysty oryndardy aıtamyz.

Respublikalyq etnomádeni ekspeditsiıasynyń qatysyshylarymen Qostanaı óńirinde 34 kieli nysan anyqtaldy. Olardyń 10-y jalpyulıtyq mańyzǵa ie bolsa, 24 nysan jergilikti qasietti jerler tizimine kirgizildi. Buǵan deın biz Amangeldi Imanovtyń jerlengen jeri, Torgai geoglifteri, Keiki batyr kesenesi, Ybyrai Altynsarın kesenesi týraly jazyp kelsek, búgin sizderge aitar qasietti jerlerdiń biri - Ekidiń ǵuryptyq eskertkishteri jaily bolmaq.

Dini ǵuryptyq oryndar qatarynda elimizdiń jalpyulıtyq qasietti nysandary tizimine engen. Shynymen de, Aqsaq Temir qaraıyl qoıǵan Ekidiń týraly ne bilemiz? Ekidiń - aıylǵa ataıyn bergen, tabıǵı tastan salynǵan sferalyq pishindegi eki sáylet óneriniń qurylystary VIII-IX ǵasyrlarǵa jatady. Ekidiń I Qaratorǵai ózeniniń sol jaq jaǵalaıynda ornalasqan. Ekidiń II ózeniniń oń jaǵyndaǵy tóbeshiktiń basyna turǵyzılǵan. Jergilikti ańyzdarǵa sensek, XVII-XVIII ǵasyrlarda dińder turǵan tóbelerdiń arasyndaǵy aımaqta keskilengen urystar bolǵan.

Dál osy jerde jaılasıshy rýlar qolbasshylarynyń ordalary qurylǵan desedi. Dińder ornalasqan

batysqa qaraı 1,5 shaqyrym jerde tur.

Qasynda Qaratorǵai ózeni aǵyp jatyr. Úiindiniń diametri-15, biiktigi - 0,7 metr. Syrtynda eni 5 metr bolatyn or qorshalǵan, onyń tereńdigi - 0,3 metr. Degenmen, or dińdi tolyǵymen qorshamaıdy. Onyń ońústik-shyǵys jaǵynda eni shamamen bir jarym metrdeı bolatyn ótkel bar. Ekinshi diń ótkel mańyndaǵy qyrda ornalasqan. Alystan qaraǵanda ońai kórinedi. Kiiz úi tárizdi qurylys taqtatastan salynǵan, onyń diametri - 6 metr, jalpy biiktigi - 3,8 metr. Qasyndaǵy ótkel shyǵystan baǵyt alady. «Ekidiń Torgai óńirindegi kóne zamannan qalǵan tarihi sáylet óneriniń eskertkishi retinde belgili. Oǵyz, qypshaq, qarluq qaǵanattary kezinde keńinen taralǵan mundai qurylystardy jaı jolyn qarap otyratyn qaraıyl retinde paldalanǵan deıdi. Sonymen qatar ejelgi ǵun taıpasynda mundai dinder túraly túrli ańyz-áńgimeler kezdesedi. Bul eki dińge 1959 jyly akademik Álkei Marǵulan bastaǵan arheologtar zertteı júrgizgen. Keiınirek dińderge jaqyn jerdegi eldi mekenge Ekidiń degen ataıy berildi», - dedi Batyrlan Saǵyntaev.

Eki ejelgi qurylystaryn jaıly aıtqyzylatynyn dáleldegen de Álkei Marǵulan. Onyń jazıynsha, Qazaqstan aımaǵynda sirek kezdesetin «aitas» nemese «diń» dep atalatyn kiiz úi tárizdes bul qurylystar erte kezde qasietti salttardy oryndaıǵa arnalǵan jer bolıy múmkin.

«Bul qasietti «Dińder» Aqsaq Temirdiń Toqtamys hanǵa joryǵy kezderinde jaı keler jaqtaǵy joiqyn dalany bir sholyp óty úshin uly jhangerge de qajet bolǵan. Keiinnen Abylai hanǵa, Han Kenege de, 1916 jylǵy ult-azattyq kóterilisiniń d a r a b o z d a r y

bolıy abden múmkin», - dep jazylǵan Álkei Marǵulannyń 1959 jylǵy «Qazaq arhitektýrasy» kitabynda. Baqylap qarasańyz, dińderdiń ústingi bóligi asqan sheberlikpen oıylǵan. Aıyl aqsaqaldary aıtqandaı, ol tútin tartqysh retinde de qoldanylǵan.

Ertrekte jaqyndap kele jatqan jaıdy kórgen qazaq jaıyngerleri halyqta ajaldan aman qaldyry úshin shuǵyl túrde eskertýge jasaıǵa mindetti bolǵan. Dál osy maqsatpen olar diń turǵyzyp, onyń ishine ot jaqty. Halyq alystan tútindi baiqap, osylaısha, tóngeli turǵan qaıyp jaıyndaǵy eskertýdi alǵan. Dińniń tóbesine shyqsan, aly jaqyn jerdegi ainalanyń bári anyq kórinedi. Sarbazdardyń aıa ray qolaisyz kezderde úi esebinde paldalanǵany aıtylady.

Osyndaı dinder kópteı bolǵan kórinedi, dep jazylǵan QazAqparat saıtynda. Biraq, búgingi kúнге deın mundai oryndardyń sanaılysy ǵana jetip, aman qaldy. XX ǵasyrdyń 80-shi jıldarynda jergilikti turǵyndar buzılǵan dińderdi ishınara qaita qalpyna keltirgen. Eskertkish 1982 jıldan beri memleket qorǵaıynda. Kóne nysan týraly belgili jýrnalist, aqyn Erkeǵali Beisenovtiń «Eki Diń» atty poemasy bar.

Onda dińder pishiniń kiiz úige uqsaityny, neden turǵyzılǵany aıtylǵan. Sonдай-aq, ol qazirgi yaqytta dińder ornalasqan Sarytorǵai aıylynyń máselesin óleńmen jetkizgen.

Mine, óńirimizdegi qasietti Ekidiń I, II ǵuryptyq eskertkishi jaily derekter osylaı shyrt shertedi.

Aiman QADYRHANOVA, Lisakov qalalyq Jogarǵy Tobyl tarihy men mádenieti múraıaıynyń ádiskeri-ǵylymi qyzmetkeri.

qatar jastyq «Áyen shara toılard uranyrtam» qoldar qariala

«BALI Lis áleyme búgingi

Qo Qaza

Us sharaǵ 15 sha

● U Изу u ar

Qal Opi Ori

Jol ит пр Jol - Пр drive Ze teıǵı сион for p Ma ekenı жауы - Car off, p Siz kerel дую off al Kó шоел